

BALÁS RÓBERT

Kasza Marton Lajos verssel köszöntötte a 80 éve várossá avatott Salgótarját

Egy ízig-vérig lokálpatrióta – Kanadából

Salgótarján tékozló fia nemrégiben hazalátogatott szülővárosába a világ túlsó szegletéből, hogy a Gizella-telepi szülői házban édesanyja, húga, a család és a régi barátok körében új alkotó energiákkal töltsön fel, és kipihenje a tengerentúli élet, a tisztos kanadai létért folytatott mindennapi taposómalom fáradalmait.

Elvégre már nem fiatalember *Kasza Marton Lajos* író-költő, aki 1956 zürzavarában, tizenéves fejjel intett búcsút szülőföldjének, a „palóc Olimposznak”, hogy attól kezdve távoli, választott hazájában, a multikulturalizmus virágzó

otthonában, a minden érdekeset és értékeset szívesen befogadó Kanadában is évtizedeken át hűségesen megőrizze és továbbvigye a magyar kultúra és irodalom nagyszerű hagyományait.

Az Ontario-tó partján, Torontóban él Kasza Marton Lajos, aki a Kanadai Magyar Írószövetség elnöke és a tengerentúli magyar irodalom egyik legfőbb szervezője, aki már eddig is számos költeményben, kisprózában emlékezett meg elhagyott, de soha el nem feledett szülőföldjéről, erre kaphatunk bizonyosságot a költő *Ostor és vallomás* című, 1989-es keltezésű vereses kötetéből, amely a Balassi Bálint Megyei Könyvtárban is megtalálható.

Dőreség azonban lenne azt hinni, hogy Kasza Marton Lajos eddigi földi léte a világ zajától távol, afféle alkotói elefántcsonttoronyban telt el. Életének számos epizódja kalandregénybe kívánkozik. No, de menjünk sorjában. A művészt először az indulásáról és a szülőföldjéhez fűződő kapcsolatáról kérdeztük, amelyről így vall:

– Eddigi, érzésekkel teli életemben versek, helységnevek, évszámok rögzítették az indulásokat, s a mindenkori megérkezéseket. A száraz, hivatalos valóság ennyit mond: 1939. április 21-én születtem Salgótarjánban. Ez egyszerűen hangzik, szinte közhely, hiszen százak és ezrek születtek és születnek ebben a városban. De számomra Tarján minden más városnál fontosabb, mert itt születtem, és minden múltjával, jelenével – állandóan vajúdo palóc életével – bánatával, örömeivel, a faluk életét felszippanzó füstös gyáraival együtt szerettem, szeretem. Emberi érzés ez, amihez nekem is jogom van. Gyermekkorom a Gizella-telepen – a régi SBTC-pálya szomszédságában – telt el. Klottgatyás, mezítlábas kisgyermekként arról

álmodoztam, hogy egyszer én is olyan nagy focista leszek, mint Szojka, Dávid, Csuberda, Kiss Gyuszi és a többi akkori tarjáni kedvenc. Az élet azonban máshová sodort. Egyszerű családban nőttem fel, s az acélgyári iskolában szívtam magamba az első ismereteket. Ezután Szentesen végeztem el a mezőgazdasági technikumot, majd a varsányi szövetkezetben, agronómusként helyezkedtem el. Első verseimet is a szülői házban írtam. Nagyon meglepődtem, és rettentően megörültem, amikor a húgom sorra kitette elém az asztalra a megsárgult lapokat, amelyek a pályakezde-
semről, első zsenyéimről tanúskodnak.

– *Így érkezett el, ugyebár, 1956 októbere és a forradalom...*

– Fiatalemberként örültem ennek a földindulásnak, mert azt óhajtottam, hogy véget érjen az addigi elnyomás, és a magyar nép emberibb körülmények között élhessen. Salgótarjában és a fővárosban részt vettem a forradalmi eseményekben. A szabadságharc letörése után a varsányi szövetkezet párttitkára kaján vigyorral ennyit mondott: „Látja, Marton elvtárs: az nevet, aki utoljára nevet”. Ekkor rádöbentem, hogy semmi jóra nem számíthatok. Választanom kellett a biztos börtön és a menekülés között. Másnap reggel a tejes autót felkísértem Budapestre, majd néhány társammal nekivágtam a nyugati határnak...

– *Megkezdődött a bolyongás időszaka.*

– Kalandos úton, árkon-bokron keresztül, húsz kilométernyi bolyongás után jutottunk át a zöld határon Ausztriába, ahol egy menekülttáborba kerültünk. Még kiskorú voltam, ezért édesapám mindenképpen haza akart hozni, de szerencsére az utolsó pillanatban soron kívül feltuszkoltak egy repülőre. A gépmadár a kanadai Montrealba repített. A francia nyelvű nagyvárosban beiratkoztam az egyetemre. Azt hittem, hogy révbe értem, de néhány hónap múlva feloszlatták a Petőfi Házat, és az ott lakó nyolcvan magyar fiataalt – velem együtt – szélnek eresztették. Ekkor elszegődtem a kikötőbe rakodómunkásnak, de már nem volt maradásom. Ezért többedmagammal elmentem Ontario államba, a Delhi környéki dohányföldekre. Két évig egy magyar gazdálkodó földjén végeztem a nehéz testi munkát. 1959 őszén merészkedtem be a közeli nagyvárosba, Torontóba, ahol meghallottam, hogy a kanadai hadsereg önkénteseket toboroz. Én is mundért öltöttem, és öt évig a fegyveres erők szolgálatában álltam.

– *Am ezzel még korántsem ért véget a katonai pályafutása...!*

– Sőt! De haladjunk sorjában... 1964-ben átköltöztem az Egyesült Államokba. New Yorkban, majd New Jersey magyarlakta részén éltem, de csakhamar ott is katonákat toboroztak, és így én is beléptem az amerikai hadseregbe. Georgia államban kaptuk meg az alapos kiképzést, majd átvittek bennünket a dél-kaliforniai San Diegóba, hogy ott döntsenek a további sorsunkról. Egyenként behívtak bennünket a kapitány irodájába, ahol három lezárt boríték feküdt az asztalon. Húznunk kellett közülük, hogy a bennük lévő cetliről kiderüljön, hová osztanak be szolgálatra: Ciprusra, Németországba, vagy Vietnamba. Szerettem volna visszakerülni Európába, de amikor kinyitottam a borítékot, az állt benne: „Vietnam”! Hirtelen úgy éreztem magam, mint akit leforráztak. De alig, hogy kiszédelegtem az ajtón, valami szöveget ütött a fejembe. Visszakéredzkedtem az irodába, és megkértem a tisztet, hadd nyissam fel a másik két borítékot is. A kapitány intett, nézzem meg nyugodtan. És igazam lett: mind a háromban ugyanaz állt: „Vietnam”! Nem volt mese: a távol-keleti hadszíntérre kellett az emberek.

– *Így hamarosan a vietnami háború poklában találta magát.*

– Rövid úton átdobtak bennünket Saigonba, majd – mivel mesterlövész voltam – pillanatok alatt a fronton, azaz a dzsungelháború kellős közepén találtam magam. Egymást követték a legvadabb éles bevetések. A dzsungelben minden az ellenségünk volt: a hőség, a monszun, a vadállatok, a pókok, kígyók, rovarok és a mindenre elszánt vietkongok. A vörös agyag úgy ráragadt a lábbelinkre, hogy lépni sem bírtunk. Itt csak a túlélésért lehetett imádkozni. S mindenre lőttünk, ami mozgott. Szörnyű eseményeket éltem át. Hullottak mellettem a társaim, és az életem számtalanszor veszélyben forgott. Előfordult, hogy és százhusz emberből csak néhányan maradtunk hírmondónak. A pokol sem lehet ennél szörnyűbb.

– *A háborús pokol azonban néha romantikus közjátékokkal is szolgál. Avagy ez csupán a hollywoodi filmek sajátossága?*

– Rendben, elmondok egy ilyen történetet. Egyszer egy isten háta mögötti kis faluba szállásolták be a századunkat. Megpillantottam egy lányt, aki magasabbra nőtt a többiekénél, és az arca is kerekesebb volt a társaiénál. Kérdezősködni kezdtem, kicsoda a hölgy. Megtudtam, hogy egy francia katona lánya, aki még az előző háborúban szolgált Vietnamban. A lány törve beszélt angolul, és valahogy úgy mutatkozott be, hogy „Chilly”. Hamarosan összemeledtünk. Két hónap múlva viszont egy nagy offenzívába kerültünk, és továbbvezényelték a századunkat. Sírított a lány, majd azt mondta: most úgy búcsúzik el tőlem, ahogy tőle az édesapja. S ahogy megszólalt, elakadt a lélegzetem. Nem angolul beszélt; egészen furcsa kiejtéssel, de jól érthetően ezeket a szavakat mondta: „Drága kis csillagom, nagyon vigyázz magadra!” Amikor végre levegőt kaptam, nagy nehezen kiböktem: „Te magyarul beszélsz!” Erre ő erősködött, hogy nem, ő franciául beszél, ahogyan az édesapja tanította. Megkérdeztem, van-e fotója az apjáról. Hazaszaladt, s hozott egy régi képet, amelyen férj, feleség és egy kislány volt látható. Azt írták a hátára: „Csilla (utána egy másik női név, amire már nem emlékszem) és én” (így, magyarul). Majd az aláírás: „Nicholas Körey”. Vagyis a francia tiszt valójában magyar ember volt! Csillával, a vietnami „magyar lánnyal” viszont soha többé nem láttuk egymást...

– *Ha egy hollywoodi filmben látnám ezt a jelenetet, azt mondanám: ez már hülyeség...*

– A legvadabb történeteket mindig az élet adja, de a vietnami kaland emlékére később a kislányomat is Csillának kereszteltem el. Végül Vietnamban viszonylag ép bőrrel megúsztam, majd az időm leteltével leszereltem, s visszatértem Kanadába.

– *Magyarországra nem is látogatott el?*

– Első alkalommal 1968-ban jártam idehaza. Mondhatom, éppen jókor jöttem. Az egyik éjszaka azt hallottam, hogy páncélosok dübörögnek végig a városon. A magyar hadsereg akkor vonult be Csehszlovákiába. Nem is volt sokáig itthon maradásom...

– *Az Újvilágban kivette a részét a magyar közéletből?*

– Igen, akkoriban már aktívan bekapcsolódtam az irodalmi életbe, és sorra jelentek meg a verseim, írásaim az emigráns magyar lapokban, a torontói Irodalmi Szemlében, a Kanadai Magyarországnál és különösen a Magyar Életnél, amelynek szerkesztőjével, Áchim Andrással jó barátságban voltam. Időközben Miska János ötletére 1968-ban megalakítottuk a Kanadai Magyar Írószövetséget, amely rendszeres időközönként antológiát jelentetett meg a magyar írók, költők verseiből, kisprózáiból.

Kezdetben a Helikon Ifjúsági Kör lapját szerkesztettem, majd elindítottuk a Tárogatót, amelyből később kinőtt a Kőrösi Csoma Sándor Társaság. Ezután a Képes Világhíradó torontói szerkesztője voltam, és részt vettem a Torontói Magyar Kultúrközpont lapjának elkészítésében. A cserkészmozgalomban is aktivizáltam magam, életem párját is így ismertem meg. Pittsburghben rendezték az évenkénti szokásos cserkész dzseborit, ahol hatszáz amerikai és más földrészekről érkező magyar fiatal találkozott. Jutka az egészségügyiekhez volt beosztva, és egyik alkalommal véletlenül a kezemre öntötte a forró teát. Barátom, Beke Imre – aki szintén író és a New York-i magyar iskola alapítója – a leforrázott kezemre mutatva azt mondta: „Jutka, most már egy életen át ápolhatod Lajost!” Fél év múlva megesküdünk. A régi, úri családból származó feleségem követett életem színterére, a Toronto környéki erdőszetbe.

– Ahol „mellesleg” a brit királyi párral is kapcsolatba került...

– Egy helyi multimilliomosnál dolgoztam, aki háromezer holdnyi birtokán lovakat tartott, miközben rám bízta az erdőszetet és a kertek ápolását. Itt rendezték az 1972-es öttusa-világbajnokságot. Az előtte való évben ellátogatott hozzánk II. Erzsébet brit királynő és férje, Fülöp herceg, aki a lovak nagy kedvelője és a lósport kiválósága. A pazar fogadtatásból kivettem a részem: én voltam a sofőr. Amikor uralkodói pár bevonult, az éppen nálunk vendégeskedő édesanyám az első sorban állva néhány hónapos Géza fiamat tartotta a kezében. Egyszer csak odalépett hozzájuk Fülöp herceg, és e szavakkal szólt a kisfiamhoz: „Ugye, nem lehet elég korán elkezdni a lovak szeretetét?” Édesanyám majd’ elájult a boldogságtól és a büszkeségtől...

– Miközben Toronto környékén erdészként, kertépítőként dolgozott, szabadidejében továbbra is rendületlenül írt. Nem is kérdeztem még: honnan jött a versek, az irodalom szeretete?

– Noha édesapám egyszerű munkásember volt, ő oltotta belém a könyvek, a versek szeretetét. Tizennégy évesen írtam az első verseimet, amelyeket, a húgom a minap sorra elem rakta, mondván: „Lajos, itt van a múltad”. Hirtelenjében 20–25 verssel szembesültem, amelyeket rég elfeledtem. Azt sem tudtam, hogy léteznek. Az irodalommal 1962-ben kezdtem komolyabban foglalkozni, és azóta a már említett antológiákban, újságokban félszáz versem jelent meg a nagyvilágban. Gyűjteményes verseskötetem, az Álmodók 1988-ban látott napvilágot.

– A természet ölén élve bizonyára könnyen jött az ihlet...

– Igen, ez így logikus, mások viszont éppen azt vetették a szememre, hogy kivonultam a nagyvárosból, félrehúzódok az élet sodra elől. Egyik alkalommal valaki megjegyezte: „Lajos, te eltemeted magad a földbe, ahelyett, hogy itt élnél, itt írnád verseidet közöttünk, ahol az élet van.” Istenem, ekkorát csak ember tud tévedni... Élni és írni nem csak nagyvárosban lehet. Torontót nem is tudtam soha megszokni. A természet ölén éltem, közel a földhöz, közel az Istenhez, de közel az emberekhez is. Minden versemben önmagamot adtam, de minden versemből ember szólt az emberhez; és hiszem, hogy e porszemnyi, érdekszférákra szaggatott földgolyón csak az értelem, s az érzelem szabad áramlásán keresztül biztosíthatjuk a magunk, gyermekeink, unokáink számára a gondtalanabb, félelemmentes holnapot.

– Ez afféle ars poeticának is beillene, ha nem tudnám, hogy az utóbbi években gyökeresen megváltozott az életem, és távolabb került az „anyaföldtől.”

– A sikeres kertépítő vállalkozásomat akkor kellett feladnom, amikor 1989-ben súlyos közlekedési balesetet szenvedtem. Az orvosok azt mondták: csoda, hogy

életben maradtam, de készüljek fel arra, hogy életem hátralévő részét tolokocsiban kell töltenem. Nem tudták, hogy belőlem még ennyi idei távollét után sem vészett ki a szívós palóc ember, és ők is elcsodálóztak, hogy talpra álltam. Vettem egy kamiont, azóta azzal járom Kanada és az Egyesült Államok országútjait. Verseim egy részét is vezetés közben, a térdemen írom. Hadd büszkélkedjem el azzal, hogy egyszer Las Vegasból – ahonnan bútort szállítottam – két nap alatt felértem New Yorkba. Igaz, negyvennyolc órán át megállás nélkül tapostam a gázpedált.

– *Úgy hallottam, hogy nemrégiben egészen különleges fuvar bonyolított le, amelynek nem csekély magyar vonatkozása volt...*

– Az egyik alkalommal Chicagóba volt egy fuvarom. Odaérve annak rendje-módja szerint letettem a szállítmányt, és beálltam a várakozóba. Éppen kényelembe helyeztem magam, amikor jeleztek a szatelliten, hogy menjek ki a reptérre, keressem meg a Lufthansát, és vegyek fel egy fuvar. Azt az utasítást kaptam, hogy a rakománnyal megállás nélkül hajtsak a kanadai Hamiltonba. Nos, a Lufthansánál a kezembe nyomták a fuvarlevelet. Belepillantva meglepetten láttam, hogy az indulóhely Budapest, és a feladó a debreceni Déri Múzeum. Nagyot dobbant a szívem, és furdalt a kíváncsiság, vajon mi lehet a rakományban. Ekkor pillantottam meg a felírást; Munkácsy Mihály: Krisztus Pilátus előtt.

(Mint köztudomású, a debreceni Déri Múzeumban látható Munkácsy-trilógiának csupán egyik darabja, az *Ecce Homo* van az intézmény tulajdonában, míg a *Golgotáért* amerikai magyar tulajdonosa egymillió dollárt kér. Az itt szereplő, *Krisztus Pilátus előtt* című alkotást a szintén magyar származású kanadai Joseph Tanenbaum azért szállíttatta átmenetileg vissza a hamiltoni galériába, mert a képpel kapcsolatos adózási problémáit rendezze. A festményt repülővel vitték vissza a tengerentúlra, és ekkor került vele kapcsolatba a magyar kamionos – a szerk.)

– Ott állt a papíron a biztosítás összege is: 3,5 millió USA dollár – folytatja az elbeszélését Kasza Marton Lajos. – „Szent Isten!”, mondtam magamban, és kicsordult a könnyem. Miért épp’ egy magyarnak kell visszavinnie a legendás festményt Kanadába? Később kiderült, hogy nem volt ebben semmilyen irányítás. Én voltam kéznél. Tíz óra alatt tettem meg az 1100 km-t, a képet a hamiltoni Art Museumba vittem. A megérkezéskor felhívtam Mr. Tanenbaumot, aki megköszönte a munkát, és elmondta, hogy a képet restaurálásra hozták vissza. A tulajdonos igazából azért kérte vissza a festményt, hogy azt a hamiltoni múzeumnak adományozza, s így megszabaduljon a súlyos adóterhétől. Ezután a hamiltoniak kölcsönszerződéssel visszaadták a képet a Déri Múzeumnak.

– *Ezt fogja fel egy szép magyar kulturális missziónak. És a költő, irodalmi szervező manapság milyen utakat jár?*

– A Kanadai Magyar Írószövetség 1988-ban választott elnökévé. Ebben a minőségemben adtam ki legutóbb, Álmodók címmel a szövetség tizenegyedik antológiáját, amely íróink, költőink műveiből közöl válogatást. Én szerkesztem az *Őrtűz* című, negyedévenként megjelenő irodalmi és kulturális folyóiratot is. Korábban nagyon élénk magyar irodalmi élet folyt Kanadában, és ezt a régi nagyjaink közül főként Faludy György, Fáy Ferenc, Kiss Ödön, Tűz Tamás, Egri György és Végh György neve fémjelezte. A *Kanadai Magyarság*, a *Magyar Élet* és a *Menóra* szerkesztőivel, valamint a magyarság szépirodalom kincseit kiadó Vörösváry Istvánékkal rendszeresen találkoztunk. Zajlott az élet. Ma már kevesebben vagyunk, de még

elmondhatjuk, hogy a sajátos kanadai magyar irodalom önálló, ám szerves része az egységes magyar irodalomnak. A ma is aktív alkotók közül Miska János író, alapító elnökünket tenném az első helyre. A legutóbbi antológiánkban rajta kívül Baráth Anna, Bebek János, Böszörményi Zoltán, Csernyi József, Dancs Rózsa, Domonkos M. Mária, Gábri Elemér, Grandpierre Károly, Gyimesi Gyula, Horváth Loránd, Kulcsár Lajos, Oláh Lajos, Radnóthy Károly, Sári Gál Imre, Sárvári Éva, Simon Zoltán, Sóvári Szeréna, Tapolczay Lukács, Turchányi Sándor, Zsigovics Ferenc és jómagam szerepelünk verseinkkel, kisprózáinkkal. Sajnos a tagság zöme megöregedett, a tehetségek közül Bali Brigitta és Sajgó Szabolcs hazaköltözött, újabb fiatalok pedig már alig-alig tűnnek fel. De amíg bírjuk, létezőnk.

– *Jelenleg milyen irodalmi műveken dolgozik?*

– Az Ostor és vallomás óta nem adtam ki önálló kötetet, de már összegyűlt két könyvre való versem. Novellákkal is próbálkoztam, ezek közül több is megjelent a helyi lapokban. Nemrégiben fejeztem be egy történelmi színjátékot, amelynek címe: Utolsó szer a lélek körénél. A két felvonásos darab honfoglalás kori témát dolgoz fel, 112 jelenetben, és 1035-től játszódik napjainkig. Ezt még nem sikerült itthon kiadnom, de remélem, előbb-utóbb napvilágot láthat. Most egy romantikus témájú kisregényen dolgozom, amely Salgótarjában és Kanadában játszódó fordulatosszerű szerelmi történet. A címe: *Katica*. A torontói magyar társadalmi életből változatlanul kiveszem a részem, az erdélyi magyarságot támogató Orbán Balázs Társaság igazgatóságának elnöke vagyok.

– *A magyarországi, illetve a nógrádi irodalmi élettel tartja a kapcsolatot?*

– Hogyne! A Kanadai Magyar Írószövetség korábban tagja volt a Magyarok Világszövetségének. Jó kapcsolatokat ápolunk a kortárs magyar irodalom meghatározó személyiségei közül – többek között – Csoóri Sándorral és Csurka Istvánnal, korábban Pilinszky Jánossal, akik kinn is voltak nálunk, Kanadában. Úgy volt, hogy a Magyar Írószövetségbe is belépünk, ám ezt végül néhányan megtorpedózták. A nógrádiak közül 1966-ban ismertem meg Bódi Tóth Elemér költőt, akinek a jóvoltából több versemmel is szerepeltem a Nógrádban. Egy alkalommal a *Palócföldben* is megjelentem.

(Kasza Marton Lajos végül elmondta, hogy idén nyáron ismét hazalátogat, így Salgótarjában is találkozhatnak vele az irodalombarátok.)